

KRASZNAI ANDREA

Birodalmak sírkertje

Az afgán történelem viharai

Nagyhatalmi törekvések

A 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények Afganisztánt a nemzetközi figyelem fókuszába állították. Az ország, amely az 1996-os fundamentalista iszlám szunnita irányzatának, a táliboknak a hatalomra jutásával szinte a világtérképről is lekerült, ismét politikai tényezővé vált. Az al-Kaidával szimbiózisban élő tálibok megtagadták Oszama bin Laden kiadását Washingtonnak. 2001. október 7-én az Egyesült Államok bevonult a szeptember 11-i merénylettervek szülőhazájába. A sikeres hadjárat reményében George W. Bush – miközben a válaszcsepés megindításáról tájékoztatott – magabiztosan hirdette, hogy levadászzák (*hunt down*) az ellenséget. 2001. szeptember 11-e után az egykori bipoláris világ hajdani keleti pólusa ismét feltöltődött, mégpedig az al-Kaida típusú terrorizmus transznacionális ellenségképével.

Az al-Kaida az afgán nép tízéves honvédő háborúja (1979–1989) komplex és speciális körülményeinek ivadéka. A szovjetek lerohanta országban a Vörös Hadsereg minden erőfőlténye ellenére sem tudott győzelmet aratni. A hódítók elleni küzdelemben megkérdőjelezhetetlen az Egyesült Államok primátusa, továbbá a pakisztáni és a szaúdi kormány elkötelezett szerepvállalása. A háborúban, amelyben Oszama bin Laden külföldi mudzsahedek tömegét toborozta, százezer harcos vívott élet-halál harcot.¹ Nemzetközi híresztelések szerint Bin Laden ekkor került az amerikaiak látóterébe. George Tenet nehezen hihetően mégis azt állítja, hogy „a CIA-nak nem volt kapcsolata Bin Ladennel a szovjetek afgán balszerencséje idején”.² Még akkor is kételyeket ébreszt ez az állítás vagy inkább tagadás, ha más „híresztelések” szerint, Oszama bin Ladent nem az amerikaiak, hanem az angolok képezték ki a gerilla-hadviselés módszertanára.

¹ A mudzsahedek szerint ez a háború vezetett a szovjet birodalom meggyengüléséhez és végső bukásához. Nem mintha kisebbíteni szándékoznék az Afganisztánban harcolók és életüket áldozók érdemeit, de mindenképpen megjegyzendő, hogy a Szovjetunió felbomlása elsősorban belső erodálódás következménye. A birodalom belülről esett szét. A világhatalmi lét múltját válságnak komplex magyarázatárában az 1956-os magyar forradalom is a rendszer üszkösödését prognosztizálta.

² “CIA had no contact with Bin Laden during the Soviet’s Afghan misadventure.” George Tenet: *At the Center of the Storm*. Harper Press, London, 2007, p. 101.

Az afgánok oroszánbátorsággal küzdöttek szabadságukért. Állhatatosságuk, felőrölhetetlenségük és lelki tartásuk bámulatot ébresztett azokban, akik odafigyeltek az eseményekre. A történelem viharai, a kedvezőtlen természeti környezet, a hegyi és barlangi létforma és a premodern viszonyok az évezredek folyamán megédzették az afgánokat. A pusztta létért és a fennmaradásért küzdő nép, fizikális források híján, mindig is pszichikai tartalékokból élt. Itt keresendő az ok, hogy miért vallott kudarcot akár a brit, akár a szovjet intervenció, és miért nevezik Afganisztánt a *birodalmak temetőjének*.

A szovjet bombatámadások afgán sérültjeinek jellemrajzát jól illusztrálja Robert D. Kaplan, aki a pakisztáni Pesavar és Kvetta kórházaiban tapasztaltakról – amelyek felszereltségét és ellátottságát inkább jellemezte a nincs, mintsem a van – így ír: *„...a betegségnek vagy általános testi gyengeségnek jele sem mutatkozott a sérültek arcán, jöllehet a legtöbbben nemcsak súlyos vérvesztéséget szenvedtek, [...] hanem el kellett viselniük az öszvéren vagy lallopingon³ való többnapos utazást, [...] mielőtt megfelelő egészségügyi intézményhez értek. [...] A fájdalom és a hiányzó végtagok ellenére a betegek egészségesnek és átlagos állapotban lévőknek tűntek. Valamiféle eleveség tükrözödött az arcukon, sőt a humor jele, és a zavar teljes hiánya. »Allahnak adtam a lábam« – mondta egy huszonhét éves férfi, akinek csak egy szeme maradt, és egy megégett, deformálódott keze. »Mostantól más módon folytatom a dzsihadom.«⁴*

A tízéves háború több mint egymillió afgán életét követelte, és több mint ötmillióan veszítették el otthonukat. A Szovjetunió afganisztáni háborújában a földben rejtőzködő taposóaknákkal és az égből hulló bombazáporral a halál napról napra aratott. *„A pillangóbombák – a légi bombákkal egyetemben – Moszkva népirtási stratégiájának legfontosabb eszközei voltak.»⁵* A szovjetek a hadműveleteken kívüli, elrettenést célzó akciókban (például csapatdatelepítés) nagymértékű járulékos veszteségre és a halálozási arány fokozására törekedtek.

Robert D. Kaplan így összegzi tapasztalatait az afgánok küzdelméről, amely egyúttal szakmai önkritikájának is lenyomata, hiszen professzionális tudósító nem

3 A lalloping négykerék-meghajítású közlekedési eszköz.

4 “There were no signs of illness or general physical weakness on the victim’s faces, even though most of them not only had lost large quantities of blood [...] but also had to endure days of travel on a mule or in a lalloping [...] before getting to a proper medical facility. [...] Yet, despite the pain and a missing arm or foot, the patients in these wards looked healthy and normal. There was a vibrancy in their faces, a trace of humor even, and a total absence of embarrassment. ‘I have given my foot to Allah,’ said a twenty-seven-year-old man who also had only one eye and a burned, deformed hand. ‘Now I will continue my jihad in another way.’” Robert D. Kaplan: *Soldiers of God. Vintage Departures*, New York, 2001, p. 7.

5 “Butterfly mines, along with aerial bombardment, were the centerpiece of Moscow’s strategy of depopulation.” Uo. 5. o.

engedhet meg magának ekkora részrehajlást és elfogultságot: „Az afgánok voltak az első gerillák, akikkel az újságírók nemcsak együtt éreztek, hanem fel is néztek rájuk. [...] Nem mi voltunk az egyetlen nyugatiak, akiket a bűvölet hatalmába kerített. Brit gyarmati tisztak nemzedékei, akik az afgánok ellen harcoltak, és akik Brit India északnyugati határát védték, megtanulták csodálni ellenségeiket és megtanultak azonosulni velük.”⁶

Az afgánokat jellemző harci szellem a nép XIX. és kora XX. századi történetében is tükröződik, amikor a közép-ázsiai ország az orosz és a brit intenciók és vetélkedések többszöri ütközőzónája lett. A britek politikai, gazdasági és kereskedelmi tervektől motivált intervencióinak sorában az egyik legmeghatározóbb érv az volt, hogy Brit India mai pakisztáni része felé, észak-északnyugati irányból biztonságos útvonal vezessen számukra.

Nagy-Britannia háromszor indított háborút afganisztáni területek birtokbavételéért (1838–1842, 1878–1880, 1919), de képtelen volt győzelmet aratni. „A britek speciális nézőponttal rendelkeznek: minden hibát, amelyet az Egyesült Államok mostanság elkövetett, ők már 150 évvel ezelőtt elkövettek.”⁷

A brit–afgán háborúkat a hódítók feletti legendás győzelmek és csaták híre övezi. Az első afgán háború idején, amikor a britek visszavonulni kényszerültek Kabulból, 16 500 városlakó és katona indult útnak. A Dzsalálábádba tartó embertömegből hozzávetőleg harmincan érkeztek meg. A legenda szerint azonban egyetlen túlélő maradt csupán: William Brydon, akinek életét azért kímélték meg, hogy beszámoljon a történetekről.

A második brit–afgán háború a Gandamak-szerződéssel zárult (1880), az afgán külügyi dimenzió sérelmével, amelyben Afganisztán beleegyezett a britek külpolitikai gyámságába.

A „nagy játszma” korának történelmi fordulata a Durand-szerződés. 1893-ban Afganisztán az indiai–afgán határt kijelölő dokumentum aláírására kényszerült, amelynek révén a közép-ázsiai ország többségében pastu népessége Nyugat-Bangladesbe, a mai Pakisztánba került át.

1919-ben Afganisztán kikialtotta függetlenségét, amit a britek nem fogadtak el, és megindították harmadik háborújukat. 1919. március 27-én a szovjetek elsőként

⁶ „...the Afghans were the first guerillas whom journalist not only sympathized with but actually looked up to. [...] We were not the first Westerners to fall under the spell. Generation after generation of British colonial officials who had fought the Afghans in defense of the Northwest Frontier of British India had learned to admire and identify with their foes.” Uo. 19. o.

⁷ „...the British have a special perspective: Every mistake the United States has made recently, they made 150 years ago.” David Ignatius: Britain’s Afghan Wisdom. The Washington Post, 2009. szeptember 24.

ismerték el az ország szuverenitását. A britek az 1919. augusztus 8-i ravalpindi szerződésben végül ugyanígy tettek.

A britek víziója az volt, hogy gyarmatbirodalmukban nemzetállamokat hozzanak létre. Ezt a törekvést nem mindenhol koronázta siker. Afganisztánban egyértelműen nem.

Afganisztán mint ország és mint állam, soha nem képezett nemzetközi biztonsági kockázati tényezőt. Nincsenek meg hozzá az adottságai. A veszélyt az al-Kaidának menedéket nyújtó tálibok jelentik.⁸

A szerencsétlen sorsú ország legújabb kori történetében a Vörös Hadsereg visszaverésével polgárháború alakult ki, amelyet fundamentalista tálib regnálás követett. A gyenge és szétrepedezett államigazgatás szöveteiben megtelepedtek az új rezsim keményvonalas urai.

Szeptember 11-e és napjaink történéseinek komplexitása a bizonyosság arra, hogy a sorsára hagyott Afganisztán micsoda biztonsági vákuumot generált. A vörös csillag árnyékának szertefoszlásával, a külső hatalmak támogatta hatékony oktatás- és iskolapolitikai stratégiával, a menekülttáborokból visszatérő fiatalok „viszszakódolásával” elkerülhető lett volna, hogy a nyomor eszkálálódását okozó és a gazdasági nihilt hozó talibanizmussal az ország az iszlamista ideológia hatása alá kerüljön. Afganisztán közelmúltjának története nem más, mint az előző korszakok történéseinek lineáris folytatása. A középkori körülményeket idéző vidéki sors, az eldugott, poros falvak élete, a háború dúlta ország képe és a mindennapokat megmételvező erőszak a lét attribútumaivá váltak. A különböző generációk állandó kísérőjévé szegődött kiszolgáltatottság és nincstelenség ma is árnyékként kísért.

Úgy tűnik, hogy mindezek ellenére, a megroppant Afganisztánban a Szovjetunió után egy másik szuperhatalmi törekvés végkifejlete is kétséges. Az Egyesült Államoknak és koalíciós partnereinek az al-Kaida és a tálibok elleni, nyolc esztendője tartó aszimmetrikus háborúja nem az ígért sikert hozta. Szászvári Lajos katonai szakértő szerint *„Le kell vonni a következtetést. Elhibázott volt az amerikaiak és szövetségeseik által követett stratégia, hiszen eleve tudható volt, hogy ezt az országot a szó hagyományos katonai értelmében sem legyőzni, sem megszállni nem lehet. Afganisztánt nagyon sok hódító kísérlete meg birtokba venni. Legnevezetesebbek az ókori perzsák, a középkori kínaiak, az újkori britek és a legújabb kori szovjetek kísérletei. Mindegyiknek beletört a bicskjája. Miért gondolnánk, hogy ez éppen az amerikaiaknak és nem túl ambiciózus szövetségeseinek sikerülhet? Feltéve, ha legalább néhány száz évet nem óhajtának ott tölteni.”*⁹ Mindenesetre, minél tovább

⁸ Afganisztán népességének több mint ötven százalékát a pastuk alkotják. A tálibok alapvetően közülük kerülnek ki.

⁹ Személyes interjú. Budapest, 2009. október 26.

várat magára Afganisztán stabilizálása és a béke megteremtése, annál valószínűbb távlatokba kerül a megbékélés.

Demokráciakálvária

2009. november 2-án a nemzetközi híradások arról számoltak be, hogy november 7-én elmarad az afgán elnökválasztás második fordulója. Az augusztus 20-án tartott megmérettetésen *Hamid Karzai* a leadott voksok 54,6 százalékát szerezte meg, amelynek negyedét, a sorozatos csalások miatt, érvényteleníteni kellett.

A második forduló előtt *Karzai* egykori külügyminisztere, *Abdullah Abdullah*, nem látva garantálnak az átlátható választási procedúrát és a tiszta megmérettést, visszalépett.¹⁰ Jóllehet *Abdullah Abdullah* első fordulás szereplése sem bizonyult makulátlanak. A fő rivális is elismeri százezer voks kétes eredetét. A *New York Times* ezzel szemben két-háromszázezer meghamisított szavazatról tud. Az augusztus 20-i fordulóban mindkét elnökjelölt tisztességtelen módon manipulált. A Gallup Intézet 2008. decemberi felmérésében arra a kérdésre, hogy kiben bíznak leginkább az afgánok, a válaszadók 25 százaléka *Karzai* jelölte meg, míg *Abdullah Abdullah* csupán egy százalékot kapott.¹¹ *Karzai* elnök egykori külügyminiszterének népszerűsége azonban folyamatosan nőtt a választásokig.

Abdullah Abdullah visszavonulásával *Hamid Karzai* öt évre ismét mandátumot szerzett. Így dőlt el a 2009-es elnökválasztás egy olyan országban, amelynek nincsenek európai és észak-amerikai értelemben vett demokratikus hagyományai. A régi-új elnök győzelmének híre – november 2-án – szárnyra kelt. A nyilvánvaló csalásokkal szerzett pozíció megkérdőjelezi a választások legitimitását. A végkimenetel mindenesetre az amerikaiak és szövetségeseik akaratát tükrözi, jóllehet ezt ózdkodtak megfogalmazni.

Peter W. Galbraith, az ENSZ afgán missziójának helyettes vezetője az augusztus 20-i sorozatos visszaélésekre nyomatékosan kívánta felhívni a figyelmet, ami miatt felettesével – az egykori norvég diplomatával –, *Kai Eide*-vel szakmai vitába bonyolódott. A misszióvezető, beosztottjával ellentétben, korántsem szándékozott nyilvánosságra hozni a voksok leadása körüli anomáliákat, amelyeket az ENSZ fel tárt. A nemzetközi szervezet inkább elfedni akarta, mintsem hozzáférhetővé tenni az elcsalt választásról birtokában lévő információkat, adatokat. *Galbraith*ot 2009. szeptember 30-án menesztették. Elbocsátása jól körvonalazta a hatalom letétemé-

10 *Abdullah Abdullah* 2001-től már az ideiglenes *Karzai*-kormánynak is tagja volt. 2006-os menesztéséig a külügyi tárcát vezette. Afganisztánban 2004-ben tartották az első elnökválasztást.

11 *Ian T. Brown*: *Afghans Name Karzai, "No One" as Most Trusted*. Gallup, 2009. június 22.
<http://www.gallup.com/poll/121181/Afghans-Name-Karzai-No-One-Trusted.aspx>

nyeseinek állásfoglalását. Jóllehet az elnökválasztások előtt *Richard Holbrooke* – annak kapcsán, hogy negyvenegy jelölt indult az afgán elnöki posztért –, a NATO brüsszeli főhadiszállásán újságírók előtt hangsúlyozta, hogy Washington egyetlen jelöltet sem részesít előnyben. „*Csakugyan, ténylegesen semlegesek vagyunk.*”¹²

Az afganisztáni demokrácialecké agályosra sikeredett, pedig az Egyesült Államok prioritáslistáján a demokráciaexport az egyik legfontosabb alapelv. Ha demokráciából nem is, demokráciadeficitből mindenesetre leckét kapott a nép. Afganisztánban még hosszú utat kell bejárni a demokratikus berendezkedés vívmányainak eléréséig. A demokrácia meggyökereztetése a demokratikus örökséggel nem rendelkező országban meglehetősen valószínűtlen. Meglátásom szerint a demokráciaexport propaganda felhangú üzenet mind a nyugati értékek alapján civilizálódott társadalmak, mind pedig Afganisztán számára. Sokáig volt hathatós argumentum a háború folytatására, amelyből az Egyesült Államok – szövetségeseivel egyetemben – egyre inkább kihátrálna.

Történelmi tény, hogy nem csak a demokratikus berendezkedésű struktúrák életképesek. A demokrácia nem az egyetlen és egyedüli berendezkedési forma, amelyet globalizálni kellene. A demokratizálódás folyamatának előmozdítása a terrorizmussal szemben, akár még működőképes is lehetne, ha Afganisztánban eltökélt demokratizálási kísérletről lenne szó.

Az elmaradt második forduló hírére Washington és London sietve gratulált Hamid Karzainak, elismerve az elnökválasztás legitimitását. A magas szintű politikai akarat megnyilvánulást erősítve, *Ban Ki-moon* ENSZ-főtitkár meglepetésátogatásra érkezett Kabulba, így köszöntve a régi-új elnököt.

A tálibok Karzait a nyugati hatalmak marionettbábujának tekintik, aki pozícióját mindenáron prolongálni akarva, mandátumát fiktív választóhelyeken leadott hamis szavazatokkal nyerte. Mivel az elnök csalással szerezte meg a győzelmet, a tálibok a végeredményt illegitimnek tartják. A november 7-i második forduló elmaradása óta azzal érvelnek, hogy „*Afganisztánról a döntések Washingtonban születnek, de azokat Kabulban jelentik be. [...] A választásoknak az volt a céljuk, hogy port hintsenek az emberek szemébe. [...] A demokrácia-szlogenekről bebizonyosodott, hogy üres és értelmetlen szövegek.*”¹³

Sajnálatos, hogy az elnökválasztás anomáliái a tálibok kezére játszottak, és az elmaradt második fordulóval épp a demokráciakártya hiányát tudták kijátszani. A

¹² "We are really truly neutral." <http://www.zeenews.com/news551014.html>

¹³ "Decisions about Afghanistan are made in Washington but announced in Kabul. [...] The elections are held with a purpose of throwing dust into the eyes of the people. [...] The slogans of democracy substantiated to be empty and fatuous mottos." <http://www.alerarah.info/english/index.php?option=com-content&view=article...>

tálibok kezdetektől a demokrácia intézményének lejáratására törekszenek, és az elnökválasztás bojkottálására szólították fel a népet. Az augusztus 20-i szavazás után több tucat tintába mártott ujjat vágtak le.¹⁴ A közép-ázsiai országban, ahol minden harmadik ember írástudatlan, a tinta egyértelműen jelezte, hogy ki nem engedelmkedett a felhívásnak. A régi rezsim urai semmiképpen sem akarták az elnökspiránsok demokratikus megmérettetését, de a nyugati típusú demokráciát sem óhajtják. Akarják viszont „szent háborújuk” mindenáron való megnyerését. Az afganisztáni iszlám emirátus megvalósítása lebeg a szemük előtt, amely – véleményem szerint – inkább lenne iszlamista, mintsem egy iszlám állam. A tálibok már megmutatták, mire képesek a hatalom birtokosaiként. Az általuk vezetett országban két „húzóágazat” virágzott: az ópiumtermelés és az önnön népük elleni intézményesült kegyetlenkedés. Restaurációjukkal a jövőben sem lenne más exportcikkük, mint a kábítószér. Uralmuk sajtát nemzetükre is veszélyt jelentene.

A régi-új elnök régi-új ígéretei és törekvései

A korrupció

Az ismét elnöki mandátumhoz jutott Hamid Karzai *minden afgánok* elnöke kíván lenni, és nemzeti egységkormányt ígér, amelyben az ország legtávolabbi pontjáról érkező politikusoknak is helyük van. Gordon Brown brit miniszterelnök – demokracialeckét adva a régi-új elnöknek – nyilvánvalóvá tette, hogy kinek nincs helye a kabuli vezetésben.¹⁵ Brown jó kormányzásra szólította fel Karzait, egyértelműen leszögezve, hogy az új kabinet megformálásakor nem lehet szempont a családi, baráti-köteték dominancia. A cél a jól képzett munkaerő (nők és férfiak) kulcspozícióba juttatása. A miniszterelnök hangsúlyozta továbbá, hogy a Karzai-kormányból ki kell szorulniuk a haduraknak. A kabuli realitás azonban távol esik a brit elvárásoktól. Jól példázza ezt, hogy a látogatásra érkező Ban Ki-moont Karzai oldalán két alelnökével, a hajdani hadúr Mohamed Kászim Fahimmal és Karim Khalilivel fogadta.

A Gallup 2008. decemberi kutatási eredményei beszédesen tükrözik az afgán nép kiábrándultságát a kormányból. A megkérdezettek csupán tíz százaléka vélekedett úgy, hogy a hatalmon lévőknek kellene irányítaniuk a jövőben is. A kormánytagokkal szembeni elégedetlenséget jelzi, hogy az emberek 58 százaléka egy

¹⁴ <http://www.foxnews.com/world/afghanistan/index.html>

¹⁵ BBC, 2009. november 6.

újonnan választott testületre bízna az országot. Karzai kormányfői teljesítményével a választások 47 százaléka elégedett, míg 48 százalékuk elégedetlen.¹⁶

Hamid Karzai győzelme kapcsán az az általános nagyhatalmi vélekedés, hogy az adott körülmények között, a jelen helyzetben ez a legjobb, ami történhetett.

Az elcsalt választások okán (is) a szavak és a törekvések tisztasága megkérdőjeleződik. A 2010-es parlamenti választások hitelessége már most aggályos.

Az Egyesült Államok és a Nyugat a közélet mielőbbi megtisztítását, továbbá hathatós korrupcióellenes intézkedéseket vár el Hamid Karzaitól. *Barack Obama* telefonon gratulált az elnök újráválasztásához, és nyomatékosan hangsúlyozta: *Washington tetteket és nem szavakat vár.* A régi-új elnök pedig ígér, ahogyan eddig is. Ismételen, sokadszorra ígéri és fogadja, hogy kormányáról „eltávolítja a korrupció szennyfoltját”¹⁷.

Richard Holbrooke arról biztosította Afganisztánt, hogy az Egyesült Államok nem hagyja magára, de a jövőben az ország újjáépítésében kíván segítséget nyújtani. A korrupció árnyékában azonban nehéz újjáépíteni és egyáltalán, újról beszélni. A társadalom teljesen bebábozódott a mindent megvesztegetéssel, csúszópénzzel elintéző életmódba. A Transparency International korrupciós listáján a százhetvenhatodik Afganisztánt már csak Haiti, Irak, Burma és Szomália követi.¹⁸

A közép-ázsiai ország gazdasági helyzete aggasztó. Ráadásul a korrupció át-szötte hálóba érkeznek a külföldi támogatások is. A folyamat visszaszorítását Karzai elnök sokáig a segélyek kormányzaton keresztüli eljuttatásától remélte. Azon a kormányzaton keresztül, amelynek megvesztegethetősége nyilvánvaló. Márpedig roppant nagy pénzmozgások vannak. Hamid Karzai ötéves programjának, a nemzeti fejlesztési stratégiának (Afghanistan National Development Strategy) előmozdításához például az Egyesült Államok 10,2 milliárd dollárral járult hozzá.

Az újjáépítés kapcsán meglepő tény, hogy Afganisztánban és Irakban kétszáz-ezer amerikai alvállalkozó van jelen. Azaz a két országban több vállalkozói alkalmazottat találunk, mint katonát. Tevékenységük és teljes létszámuk – 2009 novemberéig – még az amerikai szenátus tagjai előtt sem volt egyértelműen tisztázott. Az előbbieket három nagy csoportot alkotnak: az amerikai, illetve a szövetséges csapatok logisztikai kiszolgálói; fegyveres biztonsági osztagok őrzése-védése, valamint szállítmányok biztosítása; ipari, kereskedelmi vállalkozások munkatársai, elsősorban az energetikai szektorban.

¹⁶ Ian T. Brown: i. m.

¹⁷ "remove the stain of corruption". CNN, 2009. november 3.

¹⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Corruption_index#CPI_Ranking_282002.E2.80.932008.29z

Az újjáépítés kapcsán feltétlen megjegyzendő a humanitárius segítségnyújtások kis létszámú, de korántsem veszélytelen szerepvállalása. Az ily módon szolgálatot teljesítő civilek elsősorban nem Észak-Amerikából, hanem Európából érkeznek.

A fejlesztésekben és a gazdasági szférában megkerülhetetlenek a hadurak. Mohóságuk és hatalomvágyuk az afgán lét jellemző motívuma. Az új projektek és beruházások megvalósulásához, megvesztegetésükön keresztül vezet út. A hadurak nem ismernek mértéket sem a külföldi források, sem pedig saját népük kiszígelésében. Jövedelmük nagysága nehezen megbecsülhető. Márpedig Afganisztán jövője a korrupció megfékezésén, a pénzmozgások átláthatóságán múlik, azaz a kabuli kormányzat szilárdságán, kompetenciáján. Az afgán jelen nagy kérdése, hogy Hamid Karzai mennyire lesz képes a stabil központi kormány és az erős államhatalom létrehozására, továbbá a korrupció leküzdésére. Ezek a tényezők határozzák meg ugyanis az Egyesült Államok további afganisztáni stratégiáját és politikáját. Abdullah Abdullah véleménye szerint a rosszul működő kabuli kormányzat az oka annak, hogy nyolc évvel a háború megindítása után, az ország további külföldi haderőre szorul.

Afganisztánnak nagy szüksége van a demilitarizált eszközhasználat hatékony alkalmazására. A szociális és gazdasági fejlődés, az oktatás, a képzés, a nevelés előmozdítása, az átláthatóság, a jó kormányzás mind-mind lényeges eleme a változásoknak. Aki az emberekbe, a demokratikus intézményekbe investál, az a jövőbe fektet be. Az NGO-k, a civil szféra törekvései és további izmosodása tekintélyes bázisokat hozhat létre a közép-ázsiai országban és az egész régióban.

Az ígéreték áradatában, hiszen nemcsak Karzai ígér, hanem az Egyesült Államok és a Nyugat is, a nép egyre kiábrándultabb. Az ígéreték mára kiüresedtek és tartalom nélkülivé váltak. A szavak leértékelődtek, megkoptak. Az afgánok jövőbe vetett hite és reménye régen megrendült, nem látják sorsuk, létük jobbra fordulásának esélyét. A történelem viharaihoz jól adaptálódott népet nem ejti ámulatba a szebb holnap délibábja. A lassú gazdasági és szociális fejlődés útjára lépett országban, ahol a lakosság várható élettartama mindössze negyvenhat év, a lét realitásaitól távol áll az elképzelt és ígért jövő.

Mákvirágok

Afganisztánban a korrupció mellett a narkotikumügetvények is virágoznak. A tálibok, akik uralmuk idején az ország 90-95 százalékát irányításuk alatt tartották, megadóztatták az ópiumtermelésből és a kábítószer-kereskedelemből befolyt jövedelmet. Az ópiumüzlet a regnáló rezsim céljait szolgálta a terrorizmus támogatásában.

A mákmezők virágszirmait napjainkban is a „bódulat szele” lengeti. A *drogbárók* földjét bérlő és művelő parasztok egyetlen, szerény jövedelmi és bevételi forrása a máktermesztésből származik. Afgán családok sokasága állt rá erre a „mezőgazdasági tevékenységre”. A haszon a *drogbáróké* és azoké a bűnözőké, akik az ópiumot, és annak tovább finomított változatát, a heroint amerikai és nyugat-európai piacokon értékesítik. Afganisztánból származik a világ heroinellátmányának 93 százaléka.¹⁹ Az ország első számú kábítószer-termelő vidéke a Helmand folyó völgye.

Az ópiumtermelés visszaszorítására az Egyesült Államok 2008-ban stratégiaváltást javasolt. Azt akarták, hogy a mákmezők kiirtása helyett a kábítószeret előállító laboratóriumok kerüljenek a katonai akciók gyűjtőpontjába. A brit szövetségesek azonban, az ellenséges erők még vadabb ellenállásától tartva, nem támogatták az új stratégiát. (A szövetségben belüli egység hiány nem csak a mákmezők felszámolása kapcsán jellemzi a nemzetközi erőket.) John Craddock amerikai tábornok a tálibok és az al-Kaida elleni harcban, azzal érvelt a laboratóriumok megsemmisítése mellett, hogy „*ha így cselekszünk, kihúzzuk a talajt a lábuk alól, mivel nem lesz pénzük a bombagyártók megfizetésére, és mindazon termékek megvásárlására, amelyek az ellenünk való támadáshoz szükségesek*”²⁰. A kábítószer-kereskedelemből befolyó jövedelem a terroristák anyagi bázisát hízalja.

A drogpénz az amerikaiak és szövetségeseik elleni harc egyik legfőbb anyagi bázisa. A tálibok első számú pénzügyi forrása azonban mégsem a mákmezők virágai között keresendő, hanem az országhatáron túl. Richard Holbrooke kijelentette, hogy a kábítószer-termelésből befolyó jövedelmet jóval meghaladja az olajban gazdag Perzsa-öböl államaiból, továbbá a Nyugat-Európából érkező bőkezű anyagi támogatás. Holbrooke nem nevezett meg konkrét országokat.²¹

Az ópiumtermelés és a narkotikumüldetvények felszámolására léteznek tervek. A Karzai-kormányzat 2007-ben például facsemete-telepítési programot indított.

Olcsoőbb megoldás lenne a mák felvásárlása és a nemzetközi piacon történő értékesítése, vagy gyógyszeripari hasznosítása, mintsem a mákmezők kiirtása a katonaság bevetésével. Ez a fajta kiütéskeresés segítene, hogy Afganisztánt a globális gazdaság keringésébe integrálni akaró intenciók és ígéretetek megvalósuljanak. Nyilvánvaló, hogy a közép-ázsiai országban még sokáig várat magára a gazdaság megszilárdítása és stabilizálása.

19 "Afghanistan now supplying 93 percent of the world's heroin." The Washington Post, 2008. június 13., p. A11.

20 "If we do this, we'll cut the legs out from under them because they won't have the money to pay the bomb makers and buy the materials to attack us." Financial Times, 2008. szeptember 26., p. 10.

21 <http://www.zeenews.com/news551014.html>

Az afganisztáni háború jelene

A tálib kormányzás kiiktatásával az al-Kaida meggyöngült, és elveszítette afganisztáni életerét. „A globalizálódott terrorizmusnak is szüksége van hátországi támogatásra. [...] Amennyiben a hátországi támogatás megszűnik, az komoly csapást jelenthet a szervezet működésére.”²² Az al-Kaidának nincs központi irányító szerve. Világszerte léteznek azonban autonóm, decentralizált sejtjei és báziscsoportjai, amelyekben keresztül több mint hatvan országban van jelen. Taglétszámáról, amely több ezerre tehető, nincsenek statisztikák. Az autonóm és önmagukat építő sejtjek feltérképezése, leleplezése a terrorizmus elleni küzdelem alappillére.

2009 őszén 68 ezer amerikai katona és tengerészgyalogos, továbbá 38 ezer szövetséges katona teljesít szolgálatot Afganisztánban. Fordulópont, hogy Stanley A. McChrystal, az amerikai és NATO erők afganisztáni főparancsnoka további negyvenezer fős csapatnövelést kért, véleménye szerint ugyanis enélkül a háború kudarcra ér véget. Ann Scott Tyson így tudósít: „Jóllehet a több katona nem jelent garanciát a győzelemre, [...] hiányuk azonban vereséghez vezethet, mivel a tálib lázadás erőteljesebb annál, mint azt McChrystal és más amerikai parancsnokok várták.”²³ A tálibok, akik az al-Kaidától független, erős mozgalom képét igyekeznek tudatosítani, fokozatosan szerzik vissza hatalmukat. A jelenség országos.

A régi rendszer urai a világhálón naprakész helyzetjelentést adnak a nemzetközi csapatok elleni merényleteikről, dicsfényben úsztatva önnön tetteiket. A weboldalak az ország felszabadítására és egy iszlám kormány megalapítására hívják a népet.

A keleti országrészben – Kandahárban és vidékén – a tálibok látványos tényreésének vagyunk tanúi. Kandahár a tálib mozgalom vallási, einikai bölcsője és egyik fellegvára. Már a Bush-adminisztráció vezérkara is szembesült azzal, hogy a koalíciós erők elleni támadás 2008 áprilisában, ugrásszerűen, ötven százalékkal növekedett. Az amerikai, kanadai és brit csapatoknak a régió stabilizálására irányuló törekvései, az ellenség Pakisztánból érkező utánpótlása következtében, akadályokba ütközik.²⁴ Pakisztán nyugati részének „senki földjéről”, a hegyekből, az elmúlt esztendőkből egyre intenzívebbé vált az afganisztáni tálibok segítése.

22 Rostoványi Zsolt: A terrorizmus és a globalizáció. In: Tólas Péter (szerk.): Válaszok a terrorizmusra – avagy van-e kiút az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig. Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal–Chartapress, Budapest, 2002, 82. o.

23 “Although more troops will not guarantee victory, [...] the lack of them could lead to defeat because the Taliban insurgency has grown stronger than McChrystal and other U.S. commanders anticipated.” Ann Scott Tyson: U.S. Military Leaders Discuss Troop Needs for Afghanistan. The Washington Post, September 26, 2009, p. A4.

24 The Washington Post, 2008. június 15., p. A16.

A pakisztáni hadsereg 2009 októberében hadjáratot indított az országban élő militáns tálibok ellen.

Barack Obama, úgy tűnik, halogatja a döntést az amerikai katonai jelenlét növelése kérdésében. Az elnök úgy véli, előbb a pontos stratégiát kell meghatározni, és csak az után lehet cselekedni. Obamát egyre gyakrabban éri a vád, hogy nincs stratégiája az afgán helyzet kezelésére. Az amerikaiakat megosztja az afganisztáni szerepvállalás, és növekvő aggodalommal figyelik a távoli hadszíntér történéseit. Az átlagpolgár szájából gyakran elhangzik: *elutasítjuk a háborút, de szeretjük a katonáinkat*. 2009 őszéig több mint ezerháromszáz katona halt meg Afganisztánban. Az amerikai áldozatok száma meghaladja az ezret.

A Gallup Intézet 2009. júniusi felmérése jelzi, hogy az afgánok 49 százaléka támogatja a további amerikai csapaterősítést.²⁵ Megítélésem szerint, ez a kutatási eredmény nem valószínű. Jóllehet, az egyes régiók adatai meglehetősen ellentmondásosak. A létéért küzdő afgán nép nem szíveli sem az al-Kaidát, sem a tálibokat, sem pedig a tőlük megszabadítani akaró idegen katonai erőt. Csupán békében, biztonságban szeretné tudni sorsát, jövőjét.

Az Egyesült Államokban a 2009. szeptemberi kutatási adatok szerint, a megkérdezettek 41 százaléka támogatja, míg ötven százaléka ellenezi, hogy Barack Obama további harcoló alakulatokat küldjön Afganisztánba. A felmérés híven tükrözi a nép aggodalmát és szkepticizmusát.²⁶

Szűk időintervallumon belül, októberre, hét százalékkal emelkedett (48 százalék) a csapaterősítés mellett döntők aránya, ebből párhovatarozás szerint 36 százalék demokrata. A megkérdezettek jelentős része (38 százalék) látta elérkezettnek az időt a csapatkivonásokhoz, és ellenezte a további harcoló alakulatok bevetését. A demokraták ötven, a republikánusok 18 százaléka képviselte ezt az álláspontot.²⁷

Nyilvánvaló, a republikánusok jóval inkább Barack Obama mögött állnak Stanley A. McChrystal tábornok kérésének teljesítésében. *John McCain* mielőbbi elnöki döntést sürget az afganisztáni misszió kapcsán. McCain elnökjelöltként is a háborúban való kitartást és a harcoló alakulatok létszámának növelését hangsúlyozta. Ma sem mond mást.

A 2008-as amerikai elnökválasztás idejére nagyot változott a közfelfogás az afganisztáni szerepvállalás megítélésében. A nép ekkor már inkább a háború vé-

25 Julie Ray – Rajesh Srinivasan: Nearly Half of Afghans Think More U.S. Troops Will Help. Gallup, 2009. szeptember 30. <http://www.gallup.com/poll/123335/nearly-half-afghans-think-troops-help.aspx>

26 Frank Newport: Americans Tilt Against Sending More Troops to Afghanistan. Gallup, 2009. szeptember 25. <http://www.gallup.com/poll/123188/americans-tilt-against-sending-troops-afghanistan.aspx>

27 Jeffrey M. Jones: Americans Divided Sending Troops Afghanistan. Gallup, 2009. október 8. <http://www.gallup.com/poll/123521/americans-divided-sending-troops-afghanistan.aspx>

géről, mintsem további katonai erő bevetéséről akart hallani. A terrorveszély korántsem akkora súlytal esett latba, mint George W. Bush második elnökválasztási kampánya idején.²⁸ John McCain, egyéb tényezők mellett, azzal az argumentummal vesztett, amellyel George W. Bush egykor nyert. Az amerikaiak változást akartak, amelyet Barack Obama meg is ígért. (Minden elnökjelölt így tesz.) Nem a háború elnökeként, hanem a béke emberének nyelvén kampányolt, és győzött. Hét évvel a szeptember 11-i merényletek után, az amerikaiakat kevésbé jellemezte a félelem, jóllehet napjainkban is vannak terrorcselekmény-kísérletek az Egyesült Államok területén. Szeptember 11-e óta 26 merényletet sikerült megakadályozni.

John McCain hangsúlyozza, hogy történelmi hiba lenne, ha az Egyesült Államok nem küldene több harcoló csapatot a közép-ázsiai országba. A szenátor szerint az elnöknek a katonákra kellene hallgatnia, mert „a régióban való szövetségeseinknek az a benyomásuk kezd támadni, hogy ingadozunk”²⁹. A háborúban megengedhetetlen pozíció gyengeséget sugározni. Csapatérés nélkül nem lehet megnyerni a háborút, márpedig az Egyesült Államok és szövetségesei győzni akarnak. Csakúgy, mint a tálibok. *Philip H. Gordon* Amerika missziójáról úgy véli, hogy „a terror elleni harc több terroristát aktivált, mint likvidált. Mindez tovább folytatódik, ha csak az Egyesült Államok nem változtat politikáján.”³⁰

A háború melletti érvek és ellenérvek megosztják a politikai aréna résztvevőit is. A demokrata párt korántsem homogén az afganisztáni misszió és a további csapatnövelés kérdésében. A háború ellenzői azzal érvelnek, ha a koalíciós erők a közép-ázsiai országban maradnak, akkor az afgán nacionalizmus és a talibanizmus egymást fogják erősíteni.

Joe Biden alelnök is a csapatcsökkentést mintsem a -növelést szorgalmazza. Nem a háború feladása mellett foglal állást, hanem a stratégiai változtatásokat részesíti előnyben.

Robert M. Gates védelmi miniszter óvatos az amerikai kontingens továbbduszasztása kérdésében. Attól tart, hogy a nagy létszámú idegen katonai jelenlét az afgánokban a megszállt ország képzetét kelti. Márpedig ebben a háborúban adnak

28 A 2008-as elnökválasztás rajlijának korántsem volt olyan szignifikáns eleme a félelemkeltés, mint az előzőnek, amelyben George W. Bush az amerikaiak biztonságtudatának megingására apellálva, a háború folytatásának argumentumával nyert mandátumot. Az Egyesült Államok szeptember 11-e utáni világában a félelemgenerálás hathatós politikai eszközként bizonyult. A létét ösztönyszerűen prolongálni igyekvő emberben, fenyegetettségérzetet kelt, ha az élethez való jogát veszélyeztetni látja. George W. Bush ezt a természetes érzelmi reakciót „fogta be” vitorlájába. A politikai aréna roppant nagy és meggyőző eszköze a félelemgerjesztés, amely akár a Fehér Ház elnöki székéhez vezető utat is „kikövezheti”.

29 “Our allies in the region are beginning to get the impression, we are wavering.” CNN, 2009. október 11.

30 “...the war on terror has created more terrorists than it has eliminated – and that will continue to do so unless the United States radically changes course.” <http://www.foreignaffairs.org> [2007. november–december]

a látszatra. A cél az afgánok támogatását bíró, felszabadító hadsereg imázsának erősítése. Ezért nem kívánatos az agresszor benyomását keltetni. A közép-ázsiai országról mint szuverén hatalomról beszélnek, amelynek jövőjéről nem a nagyhatalmak döntenek, hanem az afgán politikai aréna történései.

Miközben Obama elnök – ahogy *Dick Cheney* fogalmaz – habozik (*dithering*), a tálibok egyre inkább magukra találnek. Az ENSZ kabuli vendégháza elleni 2009. október 28-i merényletben a világszervezet öt alkalmazottja vesztette életét. A támadásnak tízenkét halálos áldozata volt, köztük a három elkövető. A tálibok az akciót erődemonstrációnak, illetve véleményük kifejezési módjának szánták az elnökválasztás második fordulójára előtt.³¹ A tálibok előszeretettel csapnak le puha célpontokra. Márpedig a civil szféra ilyen célpontnak minősül, ráadásul a polgári személyek elleni támadás roppant hírértékkel bír. A minél nagyobb sajtó- és médiahirverésre törekvő tálibok az akcióval megakarták üzenni az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek, hogy a főváros sem az övék. Az ENSZ kötelességében 1300 ember dolgozik Afganisztánban, akikből a merénylet után, hatszázát – ideiglenesen – az országhatáron belül vagy külföldön helyezték el.

Washington az afganisztáni csapaterősítés kérdésében – minden késlekedés ellenére – eltökéltnak tűnik. Nyilvánvaló azonban, hogy az Egyesült Államok katonai jelenléte nem vég nélküli.

Obama célja az al-Kaidával való leszámolás, és négy lehetőség között mérlegel: 1. Teljesíti McChrystal tábornok további negyvenezer katonát igénylő kérését. 2. Az Egyesült Államok kevesebb, azaz harminc-harminötezer fővel növeli csapatlétszámát. 3. Húszezer katona érkezik a háborús övezetbe. 4. Tíz-tizenötezer harccsal erősödik a misszió.

Gordon Brown 2009 októberében bejelentette, hogy a britek kilencezer fős afganisztáni missziója ötszáz katonával gyarapszik. Az Egyesült Államok után övék a második legnagyobb kontingens. Brown november 11-én azonban azt is közölte, hogy nem küld több harcoló alakulatot Afganisztánba. Vállaljanak más NATO-országok is felelősséget, és vegyenek részt a hadjáratban.

Az afganisztáni háború lélektani hatása roppant súlytal nehezedik a britekre. A szigetország népe nem érti, miért harcolnak csapataik. A háború kezdete óta több mint kétszáz katonájuk esett el. Különösen megrázta a közvéleményt, amikor november 3-án egy afgán rendőr öt brit katonát gyilkolt meg Helmand tartományban. A tálibok állítása szerint a rendőr közéjük tartozott.

Gordon Brown, akinek a háborúban képviselt politikája elenyésző társadalmi támogatottsággal bír, a közép-ázsiai ország stabilizálása érdekében az afgán biz-

31 A második forduló elmaradt, amint azt korábban jeleztem.

tonsági erők jóval intenzívebb képzését sürgeti. Cél, hogy a helyi fegyveres erők, a rendőrség és a katonaság minél hatékonyabban kapcsolódjon be a tálibok elleni küzdelembe, és mielőbb átvegyék az irányítást. A 2009. november 19-én beiktatott Karzai úgy véli, hogy a következő öt év elegendő lesz, hogy az afgán biztonsági erők átvegyék az ország ellenőrzését. Mindenesetre Brown állásfoglalása egyértelmű: „Nem fogunk kivonulni ebből a harcból. [...] Küldetésünknek nem szabad megbuknia. Sikerral fogunk járni.”³²

Robert M. Gates védelmi miniszter jóval óvatosabban fogalmaz a háború végki meneteléről. A CNN-nek adott interjúban arra a kérdésre, hogy katonai győzelemmel végződik-e az afgán háború, kitérő választ adott. A Pentagon első embere elérhető, megnyerhető célokról beszélt, de óvakodott attól, hogy győzelmet prognosztizáljon.³³

Abdullah Abdullah nem bízik a tálibok és a talibanizmus felszámolására irányuló törekvések sikerességében. A megoldást az al-Kaidával kapcsolatot tartó kemény mag kiemelésében, elkülönítésében látja, aminek mind a harmincnégy tartományban mielőbb meg kell történnie. Elérhető célnak tartja az ország építésében részt vállalni akaró tálibok megnyerését.

A nyolc éve tartó háború kapcsán a nagyhatalmak jelenlegi és volt vezetői is hallgatják hangjukat. *Mihail Gorbacsov* szerint az Egyesült Államoknak „fel kellene készülnie a visszavonulásra”.³⁴ Gorbacsov a konfliktus megoldásának kulcsát a dialógusban látja. Véleményem szerint a kultúrák, a civilizációk és a vallások közötti párbeszéd a mérsékelt muszlimok körében pozitív előjelű lehet, de értelmetlen párbeszédet kezdeni a militáns tálibokkal, akik öngyilkos merényleteiket a Koránból legitimálják. Omár molla egyik szóvivője, Zabiulla Mudzsahid szerint az öngyilkos akciók megengedettek, sőt további polgári áldozatokkal járó merényleteket helyezett kilátásba. A tálibok álságosságát mutatja, hogy miközben a civil lakosságot a kritikus helyszínektől távolmaradásra intik – ha intik –, műveleteikben gondolkodás nélkül beáldozzák az ártatlan embereket. Ugyanez jellemzi az al-Kaidát is. Merőben más az afgánok életét értékesnek tartó mcChrystali stratégia és szemléletmód, amely a polgári sérültek és áldozatok számának csökkentésére törekszik.

Az ártatlanok vére „kiált”. *Salman al-Odeh* tekintélyes szaúdi hittudós az MBC médiahatalmát kihasználva üzent Oszama bin Ladennek: „Testvérem, Oszama, mennyi vér folyt. Hány ártatlan embert, gyermeket, időst és asszonyt öltek meg [...] az al-Kaida nevében?”³⁵ Stephen Fidler, az egykori CIA-elemző *Michael Scheuer*

32 “We will not walk away from this fight. [...] Our mission must not fail. We will succeed.” BBC, 2009. november 6.
33 CNN, 2009. október 10.

34 “should prepare to withdraw”. CNN, 2009. november 10.

35 “My brother Osama, how much blood has been spilt. How many innocent people, children, elderly, and women have been killed [...] in the name of al-Qaeda?” Financial Times, 2008. június 10., p. 9.

megállapítására hivatkozik, tudniillik az ilyen polémia megszokott jelenség az iszlamisták körében. A szokás nagy úr, de – úgy vélem – a tartalom a fontos. Ha sokasodnak az ilyen tartalmú üzenetek – és a média segítségével célba érnek –, az iszlám társadalomban belülről meginduló folyamatokat indíthatnak el. Végső cél, hogy az öngyilkos terrorizmus jelenségének társadalmi megítélése változzon az iszlám világban. Ehhez a mérsékelt muszlimok lényegesen markánsabb fellépésére van szükség. *Proaktív* szerepvállalásuk szinte alternatíva nélküli.

A muszlim társadalmat átjáró belső folyamatok generálása vezethet csak tartós eredményhez, amelyet sem katonai erővel, sem pedig külső kényszerítő eszközökkel nem lehet elérni. Az iszlám világ terrorizmus elleni együttműködése és a jelen tendenciákat felülmúlni akaró magatartási norma erősödése áttörést jelentene. Mindehhez hosszú távú stratégiára, „elképzeléscsomagra” van szükség. Mivel ebben a küzdelemben nincsenek univerzális, bevált forgatókönyvek és módszerek, különösképpen is releváns az összefogás szükségszerűsége. Afganisztán stabilizálásával működőképes állam jöhetne létre, amely nemcsak a régióban, hanem nemzetközi viszonylatban is a megbékélést segíthetné.

Konklúzió

Az elmúlt nyolc év minden áldozata, ígérete és erőfeszítése ellenére sem a szabadság nem köszöntött be a közép-ázsiai országba, sem a demokratikus értékek nem gyökereztek meg. A jó és demokratikus kormányzás, az emberi jogok tiszteletben tartása, az emberi méltóság védelme és a törvény uralmának reménye egyre távolabb esik a realitástól. Afganisztán helyzetének rendezését elsősorban nem a katonapolitikai megoldáskeresésben, hanem a civil szféra erősödésében látom.

Be kell látnunk, hogy ezt az országot – a szó klasszikus értelmében – megszállni nem lehet. Kiváltképp nem úgy, hogy ezért még a szeretetet is elvárjuk. A háború jelen állapotában nagy szükség lenne a katonai komponens átstrukturálására, és a nem militáris eszközök alkalmazási egyensúlyának újragondolására. Az újjáépítésen túl számos diplomáciai és egyéb lehetőség is feltárható, amelyhez nem nélkülözhető az iszlám országok tevőleges hozzájárulása.